

Hudson Körfezi'nin Beyaz Göçebeleri

EKİM AYINDAN İTİBAREN Churchill Burnu'nun sığ sularına kuzeyden buz kütleleri sürüklenmeye başlar. Bu kütleler, buralarda takılıp kalır. Hudson Körfezi bu noktadan itibaren birkaç gün içinde donar. Körfez tamamen donunca, bölgede yaşayan yaklaşık 1200 kutup ayısı buzlarla kaplı denize yeniden kavuşmuş olur. Kutup ayıları, kasımdan

haziran–temmuza kadar geçen süreyi buzlar üzerinde gezinerek geçirirler.

Bu dönemde ayılar, özellikle deniz buzundaki "polinya" denilen açıklıkları keşfe çıkarlar. Polinyalar, akıntılar ve gelgitlerden dolayı buz tutmaz. Onun için de buralardaki foklar, morslar, balinalar ve değişik kuş türleri gibi birçok hayvana besin sağlar.

Kutup ayıları da buralarda en çok sevdikleri yiyecek olan fokları bolca

avlarlar. Avlarını yakalarken ona sezdirmeden yaklaşarak pusuya yatarlar. Foklar, genellikle soluk almak için sudan çıktıkları buzlar içindeki deliklere yakın yerlerde bulunurlar. Böylece, tehlike anında kolayca suyun içine atlayıp kaçabilirler. Bir kutup ayısıysa, bir foku uzaktan gördüğünde ya da kokusunu aldığı anda ona sezdirmeden yavaşça yaklaşır ve onu yakalamaya çalışır. Kimi zaman fok bu-

*Kanada'nın
Manitoba eyaletinde
küçük bir kent olan
Churchill, aynı zamanda
"kutup ayılarının başkenti"
olarak bilinir. Her sonbahar,
Hudson Körfezi kıyılarındaki
bu bölgede, dünyanın başka
yerlerinde olmadığı kadar çok
kutup ayısı toplanır. Aç kutup
ayıları, burada yaşam döngülerini
belirleyen denizin donmasını ve yeniden
fok avına çıkabilmeyi beklerler.*

zun içindeki deliğe atlayarak kaçmayı başarır kimi zaman da bunu başaramaz ve kutup ayısına yem olur.

Havaların ısınmasıyla birlikte buzlar erimeye başlayınca, kutup ayıları kolayca kırılan buzun altından yüzerek avlanırlar. Bu yolla avlanan bir kutup ayısı, soluk almak için sudan çıktığı deliğin yanında uzanan bir fokun gözetler. Avını tespit ettikten sonra yakındaki bir de-

likten suya dalar ve sualtından avına doğru yüzer. Sualtından yüzerken başka deliklerden suyun dışına çıkıp hava alır ve bu arada hedefine uzaklığını ve yönünü belirler. Ayı, sonunda fokun bulunduğu deliğe ulaşır ve aniden suyun içinden çıkarak onu yakalar.

Ayıların en sık başvurdukları avlanma yöntemi pusuya yatmaktır. Pusuya yatan bir kutup ayısı, göğsü-

nü ve karnını yere yaklaştırarak burununu da fokun soluk almak için çıktığı deliğe iyice yaklaştırır. Fok, soluk almak için su yüzüne çıkana kadar hiç kıpırdamaz ve ses çıkarmaz. Ancak yüzeye çıktığı anda ayı onu öldürücü bir biçimde başından ısırır.

Kutup ayıları, ayrıca fok yavrularını da çok severler. Fok yavruları nisan ayından itibaren dünyaya gelmeye başlar. Anneler yavrularını suya yakın kardan oyuklar içinde gizlerler. Ne var ki kutup ayılarının koku alma duyuları çok güçlüdür. Bu sayede yavruların gizlendiği yerleri kolaylıkla keşfederler. Yavrular o kadar çok sayıda olur ki kutup ayıları bunların yalnızca enerji kaynağı olan yağlarını yemekle yetinirler. Kutup ayılarının artıklarını da onları deniz buzunu üzerinde 200 km kadar izleyen kutup tilkileri silip süpürür.

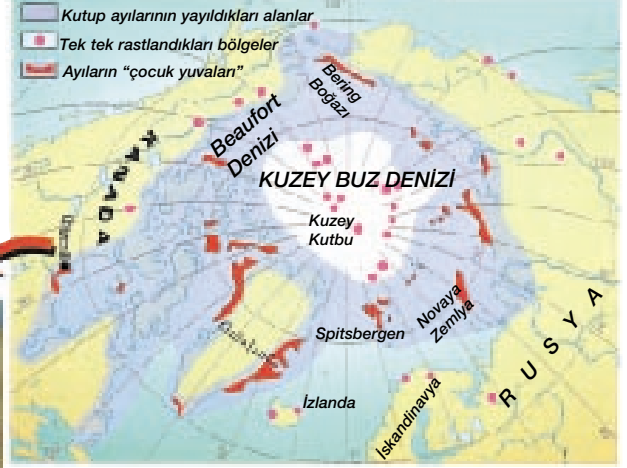
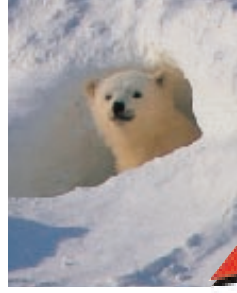
Haziranda ya da en geç temmuzda, ayıların deniz üzerindeki gezintileri deniz buzunun erimesiyle sona erer. Bu yüzden ayılar, büyük buz kütleleri üzerinden genellikle güneybatıya yönelirler. Buzların, onlar daha karaya erişmeden donmasını da pek önemsemezler. Çünkü "deniz ayısı" anlamına gelen bilimsel adları *Ursus maritimus*'dan da anlaşılacağı üzere, kutup ayıları denize bağlı bir hayvan türüdür. Ayılar hiç durmadan 300 km yüzebilirler.

Kıyıda yaşam kutup ayıları için pek de iç açıcı değildir: Bunlar, karada çoğunlukla farelere, sincaplara, leminglere ve ağustos ayından sonra olgunlaşan böğürtlenlere talim ederler. Tundura yazı boyunca adeta açlık çekerler. Bu dönemde, enerji harcamamak için, yerin içine açtıkları oyuklarda tembellik yaparak kışın başlamasını beklerler.

Yaz sonlarına doğru ayılar kuzeye, Churchill'e göç ederler. Kış mevsiminin başlangıcında bölgeye sürüklenen buz kütleleriyle birlikte körfez tamamen donar ve geniş bir buz örtüsü oluşur. Kentin çevresinde, bazı günlerde neredeyse 200 kutup ayısının gözlendiği olur: Böyle bir manzara, özellikle ekim ve kasım aylarında buz üzerinde gidebilen özel otobüslerle kutup ayılarını görmeye gelen turistler için çok ilgi çekicidir.

Churchill'le Nelson Nehri arasında Wapusk Milli Parkı yer alır. Burada yüz binlerce su- ve kıyıkuşu kuluçkaya yatar ya da göç sırasında bu bölgede dinlenir. Wapusk Milli Parkı, kariboların, musların, kurtların ve sansarların yurdudur. Milli Park, özellikle kutup ayılarının korunması amacıyla, biraz geç de olsa 1996 yılında kurulmuş. Kutup ayılarının en geniş üreme bölgelerinden birisi bu parkın sınırları içerisinde yer alıyor. Çiftleşme, nisan veya mayıs ayında buzun üzerinde gerçekleşir. Ancak embriyon gelişiminin başlaması sonbaharı bulur. Bölgede her yıl 100–150 dişi kutup ayısı, yavrularını karın ya da toprağın içine açtıkları oyuklarda doğurur. Her doğumda ortalama iki yavruları olur.

Kasım ayında, öteki kutup ayıları tamamen donmuş Hudson Körfezi'ne geri dönerken, gebe olan anne kutup ayıları karanın 100 km kadar iç bölgelerine çekilirler. Orada turbalı toprakların ya da kar yığınlarının içinde açtıkları oyuklarda gizlenirler. Anne ayı, kendi kendine yaptığı bu karanlık loğusa yatağında üç ay geçi-

rir. Aralık sonunda, en geç Ocak başında, tüyleri belli belirsiz ve gözleri kapalı yavrularını doğurur. Yeni doğan yavru ayılar, ancak bir sıçan büyüklüğündedir. Ağılıklarıysa yarım kilogramdan biraz daha fazladır. Anne ayılar, yavrularının gelişimi sırasında onların yanından hiç ayrılmazlar. Yavruların doğduktan yaklaşık on gün sonra tüyleri belirginleşmeye başlar; dört-beş hafta sonra da gözlerini açarlar. Yavru ku-

tup ayıları, "çocuk yuvaları"ndan ilk kez mart ayında, yani 2-3 aylık olduklarında çıkıp gün ışığı ile tanışır. Doğaldır ki anne ayı da yeniden gün ışığına çıkmaktan sevinç duyar. Anne ayılar, bolca beslendikleri yaz aylarından, yavruları 2-3 aylık olup koruyucu yuvadan çıkmaya hazır duruma geldikleri mart ayına değin geçen süre boyunca hiçbir şey yemezler. Buna karşın, bu dönemde çok yağlı ve besleyici olan anne sütünü üretirler. Oysa başka memeli

Kutup ayıları, yılın büyük bir bölümünü buzların üzerinde geçirirler. Ancak yazları, buzlar erimeye başlayınca, Ursus maritimus ayaklarını palet gibi kullanır ve neredeyse 300 km kadar yüzerek kıyıya ulaşır.

Anne kutup ayısıyla yavrusu, onu dünyaya getirdiği oyuktan donmuş olan denize kadar yaklaşık 100 km yol alırlar. Çünkü anne kutup ayısı 8 ay boyunca hiçbir şey yememiştir ve artık karnını doyurmak amacındadır.

hayvanların dişileri bu konuda belki daha şanslı; onlar, gebelik dönemini ve yavrularının geliştiği ilk ayları besince zengin mevsimlerde geçirirler.

Dişi ayıların organizmaları bu zorlu koşullara çok iyi uyum sağlamış: İlkbahardaki beslenme dönemi sonunda dişi ayıların bedenlerindeki yağ oranı ağırlıklarının yarısı kadar, açlık çektikleri kış dönemi sonunda bedenlerindeki yağ oranı ağırlıklarının % 10'una düşer. Saskatchewan Üniversitesi'nde zooloji dersleri veren Malcolm Ramsay, Kasım ayında üç yavrusuyla dolaşan bir dişi ayıyı uyuşturarak ağırlığını ölçmüş ve ağırlığının yalnızca 99 kg olduğunu şaşkınlıkla tespit etmiş. Ancak sekiz ay sonra, Temmuz'da, fok avı mevsimi sonunda, aynı dişi ayıya yeniden

rastlamış ve ağırlığını ölçmüş. Bu kez ağırlığı 410 kg geliyormuş.

Kutup ayıları, geçirdikleri evrimsel sürece bakılırsa oldukça "yeni" bir hayvan türüdür. Sınıflandırmayla uğraşan bilim adamlarının ayı olarak tespit ettikleri ilk hayvanlar 20 milyon yıl önce, Miyosen zamanında yaşamışlar. Küçük bir köpek boyutunda olan bu ilk ayıların boyları giderek uzamış. Hatta bazılarının boyu günümüzde yaşayan ayılarınkinden daha uzunmuş. İlk ayılar, mağaralarda yaşamış. Ayılar, Avustralya ve Antarktika dışındaki bütün kıtalara yayılmışlar. Avrasya'nın büyük bölümünün buzullarla kaplı, Arktik Okyanusu'nun da donmuş olduğu yaklaşık 200 000 yıl önce, dondurucu soğuk olan kuzey kıyılarda dolaşan aç boz

ayılar, yiyebilecekleri yeni bir besin olan fokları keşfettiler. Ayıların, ilk zamanlarda yalnızca kıyıya vuran fok leşlerini yedikleri tahmin ediliyor. Daha sonraysa, buzun üzerinde sessizce oturarak ve fokların soluk almak için suyun yüzeyine çıkmalarını bekleyerek onları canlı olarak avlamaya başladıkları sanılıyor.

Yaklaşık 125 000 yıl önce, Avrasya'da, boz ayılardan ayrılan yeni bir tür ortaya çıktı. Bu yeni ayı türünün başı ve burun kısmı zaman içinde uzamıştı; dişleriye küçülmüş ve daha sivrileşmişti. Bu ağız yapısı, fokları parçalamak için daha uygundu. Zamanla, kürkleri de çevreye uyum sağlayarak beyaza dönüştü. Bu beyaz ayılar, fokları avlamak için uzun mesafeler kat ediyorlardı. Sonunda da

Bir kutup ayısı pusuya yatmış, bir fokun soluk almak için başını sudan uzatmasını bekliyor. Bir kutup tilkisiyse kutup ayısının avından arta kalanları yemeyi umuyor. Kutup ayıları, boz ayılardan farklı olarak bir bölümünü yemiş oldukları leşlerin artıklarını yere gömmezler. Artıkları, tilkiler, kuzgunlar ya da başka ayılar tarafından yenmeleri için buzun üzerinde bırakırlar.

Kuzey Kutup Bölgesi çevresinde dolaşmaya başladılar.

Günümüzde Kuzey Kutup Bölgesi'nde 25 000 ile 40 000 arası kutup ayısı yaşamaktadır. Yalnızca Kanada'da 15 000 kutup ayısı bulunmaktadır. Bunlardan her yıl 500 kadarı postları için Kanadalı İnuitler tarafından izinli olarak avlanmaktadır. Burada sevindirici olan şudur ki uluslararası bazda alınan önlemler sayesinde kutup ayılarının soyları tükenme tehlikesi altında değil. 1973 yılında, Norveç, Kanada, ABD, Danimarka (Grönland adına) ve Sovyetler Birliği kutup ayılarının korunmasına yönelik uluslararası bir anlaşma imzaladılar.

Zoologlar, 30 yılı aşkın bir süreden beri Hudson Körfezi'ndeki ayıların yaşamını araştırıyorlar. Araştırma sırasında, karanın ya da deniz buzunun üzerinde helikopterle dolaşarak kutup ayılarını izliyorlar ve kimi zaman bunlardan birini incelemek üzere uyuşturuyorlar. Sonra da boyunu ölçüyor, ağırlığını tartıyor, yaşını belirlemek amacıyla küçük bir dişini

çekiyor, kan ve doku örnekleri alıyorlar. Ayrıca, ayının daha sonra tanınması amacıyla, kulağına bir işaret koyup üstdudağına da dövme yöntemiyle bir numara yazıyorlar.

Araştırmacılar bugüne değin, Hudson Körfezi'nde yaşayan kutup ayılarının yaklaşık % 80'ini tespit etmişler. Malcolm Ramsay her ilkbahar, yaz ve sonbaharda kutup ayılarıyla ilgili ölçümler yapıyor. 1980 yılından bu yana tek başına 2000 kutup ayısıyla ilgili bilgi toplamış.

Rakip erkek kutup ayıları, ilkbahardaki çiftleşme döneminde zaman zaman dişiler için dövüşürler. Çünkü dişiler, eşlerini bu yolla seçerler.

Bilim adamları, özellikle DDT ve PCB gibi çevre zehirlerinin kutup ayılarının dokularındaki yoğunluklarını izliyorlar. Hayvanların dokularında 1968 yılından bu yana zehirli maddelere rastlıyorlar. Doğada uzun süre bozunmadan kalan bu maddeler, hem besin zinciri yoluyla hem de atmosferden kutup bölgelerine ulaşabilir ve besin piramidinin en tepesinde yer alan kutup ayılarının yağ dokularında daha yoğun olarak birikebilir. Ramsay, bu maddelerin özellikle Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika'dan geldiklerini tahmin ediyor ve bu zehirlenmenin kutup ayıları, özellikle de yavrular üzerindeki etkilerini bulmaya çalışıyor.

Zoolog Andrew Derocher, 1996 yılında, Norveç adalar topluluğu Spitsbergen'de, hem normal bir dölyolu girişi hem de küçük bir penisi olan genç kutup ayılarına rastlamış. Anne karnındaki dişi ceninin, aşırı miktarda erkeklik hormonu androjen maruz kalması, onun doğduktan sonra hermafrodit (erdişi) olarak ge-

lişmesine yol açabiliyor. Yumurtalık ya da böbrek tümörü olan dişi kutup ayıları, bu hormonları normalden daha fazla üretirler. Androjen, dişi üreme organlarının gelişimini önemli ölçüde etkilediğinden bunun gibi anormallikler oluşabiliyor. Ancak, PCB'ler gibi organik klor bileşikleri de hormon dengesini ve üreme organlarının doğal gelişimini altüst edebiliyor. Derocher, kutup ayılarındaki bu hermafroditliğin nedeninin annedeki tümörlerden mi, yoksa çevredeki zehirli maddelerin etkisinden mi kaynaklandığının henüz belirlenemediğini söylüyor. Şurası kesin ki PCB yoğunluğu, Spitsbergen'de yaşayan ayıların dokularında Hudson Körfezi'nde yaşayan ayıların dokularına göre daha fazla.

Kutup ayılarının yaşamlarıyla ilgili pek çok şey bilim adamları için hala bir sır: Erkek kutup ayıları kışın tam olarak nerelerde dolaşırlar? Yetişkin bir kutup ayısı bir haftada ya da yılda kaç fokla beslenir? Araştırmacılar, genetik testler yardımıyla ayıların

aile ilişkilerini çözümlenmeye çalışıyorlar: Gelecek on yıl içinde körfezde yaşayan her bir yavru için bir soyağacı oluşturmayı planlıyorlar. Bu konuda yapılan ilk çalışmalarda şu ilginç bulgular elde edildi: 12342 numaralı iki yaşındaki yavru erkek kutup ayısı evlatlık alınmış. Yavruyu, annesi bilinmeyen bir nedenden dolayı terk etmiş. Başka bir dişi ayı da yavrunun bakımını üstlenmiş.

Araştırmacılar, ayıların ağırlıklarının 20 yıldan beri giderek azalmasını

Kutup ayıları, çetin dövüşlerden sonra karların üzerinde tembellik yapmaktan hoşlanırlar.

endişeyle izliyorlar. Özellikle de dişi ayıların giderek kötüleşen yaşam koşulları konusunda kaygılanıyorlar. Kanada Vahşi Yaşam Servisi'nden Ian Stirling, buna neden olarak ayıların, açlık dönemlerine hazırlık yaparken yağ depolarını zenginleştirmelerine giderek daha az zamanları kalmasını öne sürüyor. Çünkü küresel ısınma nedeniyle giderek yükselen sıcaklıklar, Hudson Körfezi'ndeki buzların belirgin bir biçimde daha erken erimesine yol açıyor.

Bu da özellikle gebe dişi ayıların ve doğan yavruların olumsuz yönde etkilenmesine yol açıyor. Stirling'in tahminlerine göre, buzun yalnızca bir hafta erken erimesi sonucunda bile, dişi ayılar kıyıya ortalama 10 kg daha hafif olarak dönerler. Yaz boyunca da ağırlıkları normalden 34 kg daha az olur. Belki de bu nedenle daha az sayıda ve daha zayıf yavrular dünyaya getiriyorlar.

Ayşegül Yılmaz Güneç

Kaynaklar:
Rosing, N., "Die Nomaden Von Der Hudson Bay", GEO, Şubat 1999
Eliot, J. L., "Polar Bears", National Geographic, Ocak 1998